संस्कृतसामान्यम् । उपशास्त्री II

अनिवार्यपत्रम् ।

शब्दरूपाणि

मनस्

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	मनः	मनसी	मनांसि
द्वितीया	मनः	मनसी	मनांसि
तृतीया	मनसा	मनोभ्याम्	मनोभिः
चतुर्थी	मनसे	मनोभ्याम्	मनोभ्यः
पञ्चमी	मनसः	मनोभ्याम्	मनोभ्यः
षष्ठी	मनसः	मनसोः	मनसाम्
सप्तमी	मनसि	मनसोः	मनःसु / मनस्सु
सम्बोधन	मनः !	मनसी !	मनांसि !

इसी प्रकार वचस्, रहस्, नभस्, वर्चस्, सरस्, तेजस्, वयस्, पयस् आदि शब्दों के रूप बनेंगे।

29-10-2020

डॉ॰ निर्मल कुमार झा, (स॰ प्राचार्य
रा॰ उ॰ सं॰ महावि॰ सुखसेना, पूर्णियाँ

संस्कृत सामान्यम् । उपशास्त्री ।
अनिवार्यपत्रम् । शब्दरूपाणि ।

पति (इकारान्त पुल्लिङ्ग)

विभक्तिः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	पतिः	पती	पतयः
द्वितीया	पतिम्	,,	पतीन्
तृतीया	पत्या	पतिभ्याम्	पतिभिः
चतुर्थी	पत्ये	,,	पतिभ्यः
पञ्चमी	पत्युः	,,	,,
षष्ठी	,,	पत्योः	पतीनाम्
सप्तमी	पत्यौ	,,	पतिषु
सम्बोधन	हे पते !	हे पती !	हे पतयः !

यदि किसी सामासिक पद के अन्त में पति शब्द जुड़ा हो जैसे भूपति, नरपति, राष्ट्रपति, क्षेत्रपति आदि तो ऐसे शब्दों के रूप मुनि शब्द के अनुसार बनेंगे ।

29-10-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (स० प्राचार्य
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

29-10-2020

शास्त्री

साहित्यम् ।

छन्दविचारः ।

प्रश्नः → प्रदत्ते श्लोके छन्दालङ्कारनिर्णयं कुरुत ।

" निषिद्धैरप्येभिर्लुलितमकरन्दो मधुकरैः
करैरिन्दोरन्तश्छुरित इव संभिन्नमुकुलः ।
विधत्तां सिद्धिं नो नयनसुभगामस्य सदसः
प्रकीर्णः पुष्पाणां हरिचरणयोरञ्जलिरयम् ॥ "

भट्टनारायण / वेणीसंहार - 1 / 1

उत्तरम् → यगणादिनिर्णयः →

नि षि द्धै र प्ये भि र्लु लि त म क र न्दो म धु क रैः ,

I S S S S S I I I I I S S I I I S

यगण , मगण , नगण , सगण , भगण , ल० , गु०

पद्यस्य प्रत्येके चरणे सप्तदशाक्षराः सन्ति । यगणादिनिर्णयं कृत्वा अस्मिन् पद्ये अत्यष्टि छन्दस्य भेदः शिखरिणी छन्दः अस्ति ।

तल्लक्षणमस्ति → "रसै रुद्रैश्छिन्ना यमनसभलागः शिखरिणी"

उत्प्रेक्षालङ्कारः → " सम्भावनमथोत्प्रेक्षा । "

अन्तश्छुरित इव पदद्वे संभावनां प्रकटयतः ।

29-10-2020

डॉ० निर्मलकुमार झा (स० प्राचार्यः)

रा० उ० सं० महावि० सुखसेना , पूर्णियाँ ।